

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR
FÖLDTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA

PHD ÉRTEKEZÉS

A HORVÁT - SZERB ETNIKAI
KONTAKTZÓNA
POLITIKAI- ÉS TÖRTÉNETI-FÖLDRAJZI ÉRTÉKELÉS

VÉGH ANDOR

PÉCS, 2008.

A doktori program címe: *Földtudományok Doktori Program*

vezetője: Prof. Dr. TÓTH JÓZSEF D.Sc.
Egyetemi tanár, a földrajztudomány doktora,
Rector Emeritus
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

A doktori témacsoport címe: *Politikai földrajz és balkanisztika*

vezetője: Dr. PAP NORBERT Ph.D.
Habilitált egyetemi docens,
Tanszékvezető
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék

A disszertáció tudományága: *Politikai földrajz és balkanisztika*

témavezetője: Dr. PAP NORBERT Ph.D.
Habilitált egyetemi docens,
Tanszékvezető
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék

I. BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉSEK

Az etnikumok, népek, nemzetek, államok, hatalmi területek, kultúrák, vallások (emberi csoport-alkotó jelenségek) határvonalai az emberi történelemben sohasem estek egybe, hanem mindig keresztezték, kiegészítették egymást. Ezek a kölcsönhatások az említett határvonalak között, (tudva, hogy eltérő csoportok eltérő nézőpontjaiból eltérő módon húzódtak) néha erősítették a másikat, néha pedig egymás ellen dolgoztak gyengítve az elhatárolódási kategóriák összességét. Az egymásra hatáson kívül fontos, hogy ezeknek a kategóriáknak, az időbeni és térbeli változásra való hajlamuk igencsak nagy, és mindez éppen azért, mert számtalan tényező által befolyásolt folyamatról van szó.

Ez előbb említett folyamatnak/toknak az emberi történelem során (az írott történelem során valószínűleg mindenképpen) talán kölcsönhatásaiban legbonyolultabbika kezdődött meg a XVIII. században a modern nemzetek kialakulásával. Ez a fejlődési (?), változási folyamat zajlik még napjainkban is, ott is, ahol már korábban megkezdődött, kialakítva korán a nemzet kategóriának valamely szintjét és minőségét, de azokon a területeken is, ahol eddig az emberi csoportoknak egy másik (a nemzetinél szűkebb vagy tágabb de mindenképpen más) integrációs tevékenység-halmaz jelentette a domináns csoportképző erőt (törzs, nemzetség, család, terület stb.). Ez természetes, hiszen ez a tevékenység (csoport létrehozása) mégcsak nem is emberi kultúra specifikus, hanem magával a földi élettel egyidős.

Ebben a megvilágításban az általunk vizsgált Dél-kelet Európa, illetve a Nyugat-Balkán egy részének etnikai jellegű térbeni és időbeni vizsgálatában nem valamiféle elszigetelten jelentkező, vagy önmagában külön szabályok szerint működő folyamatokat keresünk, emelünk ki. Inkább igyekszünk feltárni az előbb említett folyamat-összetből az emberi kultúra egy bizonyos jelenségének a huszadik századi perspektívájából szűk idő- és tér-keresztmetszetét. Ezek a területi keretek szélesebb értelemben a Nyugat-Balkánt jelentik, időben pedig megközelítőleg a napjainkat megelőző mintegy 12–13 század alkotják.

A doktori értekezés kiindulópontja a horvát és a szerb etnikai terek keveredésének történeti bemutatása, vizsgálata, elemzése. A bemutatott tematika nagyon is „divatos”, történetileg, tudományosan gyakran többféle szempontból megközelített, aktualitását a mai napig el nem veszített terület és kérdéskör. Éppen ezért számos, megközelítésében és metodikájában (nem beszélve a nemzeti előjelekről és szimpátiákról) eltérő mű, tudományos munka foglalkozik a témával. Ez természetesen okozta a források és szakirodalmak bőségét, másrészt pedig azt a nehézséget is, hogy miként lehetne újszerűen bemutatni ezt a problematikát. Szándékunk szerint a hangsúlyt (a feldolgozott és fellelhető szakirodalmak egy részével ellentétben) nem a kérdéskört alkotó etnikum valamelyikének perspektívájából, hanem a vegyes etnikumú terület/ek speciális fejlődési ívéből, a környezetéhez képest eltérő belső és külső jellegeinek kiemeléséből szeretnénk kinyerni.

Két nép, a szerb és a horvát nép szállásterületének azt a részét vizsgáljuk, etnikai-földrajzi, történeti-földrajzi módszerekkel, melyben azok évszázadok óta vegyesen helyezkednek el.

Elsődleges célunk a vizsgálatásban, hogy megállapítsuk földrajzilag a szerb és a horvát etnikumok hogyan változtatták éppen aktuális hatalmi-területi határzónájukat, és ez miként alakult etnikai, kulturális kontaktzónává. Később e határ-, kontaktzóna miként kapcsolódott és izolálódott környezetéhez képest, e viszonyokban milyen ciklikusság, irányvektorok, esetleges törvényszerűségek fedezhetőek fel.

Véleményünk szerint e két etnikum tartós, közös szállásterülete által kialakult egy olyan kontaktzóna, elsősorban a horvát-magterülethez közel eső területeken, mely „periféria” élesen elválasztható etnikai, politikai, államföldrajzi, közigazgatási és sok egyéb szempont szerinti (a

centrumtól) különböző fejlődési görbével rendelkeznek. Másrészt ez a specifikus terület etnikailag és számos más társadalmi jellegének különbségét tekintve megteremtette azt az alapot, hogy az etnikai kontaktzóna jelleg a magterület felé a megfelelő történelmi pillanatba a periféria felől a centrumok felé is terjeszkedjen, hatást fejtessen ki. Ezeknek a hatásoknak a területi és történelmi változását szeretnénk felvázolni.

Nagyon fontos kérdés számunkra a vizsgálódás területi és időbeli lehatárolása, ugyanis e téma egészében számtalan hasonló mélységű és tartalmú dolgozatnak, értekezésnek lehetne kimeríthetetlen témája.

A területi határok, zónák

Mivel etnikai kontaktzónáról beszélünk, nyilvánvalóan nem éles természeti és társadalmi határokkal elválasztható területet/területeket keressünk, hanem olyan többé-kevésbé meghatározható közös etnikai-kulturális zónákat, melyek a térben határaikat gyakran változtatják. Társadalmi jellegüket vizsgálva ez a változásra való hajlam véleményünk szerint még erőteljesebb, ugyanis a kettő vagy több etnikai-, nyelvi-, vallási-, stb. hatás a történelmi időben változóan jelenik meg domináns, illetve passzív voltában, kialakítva mindig a megelőző domináns hatásra települt új társadalmi jelleget (gondoljunk itt a határrégiók hatalmi pozícióváltozásaira, a gyors vallási váltásokra, a megjelenő irodalmi nyelvek hatására stb.).

Számunkra ez a kontaktzóna a két népcsoport (szerb illetve horvát) által kijelölt kevert etnikai területeket jelenti, valamint azokat az etnikailag esetleg nem kevert zónákat, amelyek nem anyanemzetük közvetlen határában, hanem éppen a másik etnikai csoport (csoportok) által lakott terület mellett, vagy ilyen területek között helyezkednek el, önnön szempontjukból enklávét alkotva. Az előbbi meghatározás abban az esetben igaz amennyiben nem léteznek állami, vagy bármely más etnikailag is többé-kevésbé meghatározott határok. Ugyanis amennyiben léteznek állami határok, úgy kontaktzónának tekintjük a nem saját nemzete államának határain belül elhelyezkedő, de azzal közvetlen (határ menti) kontaktusban lévő etnikai területet is (pl. Kelet-Hercegovina szerbsége). Különösen, ha ez a határ mentén történő elválasztás hosszabb időn keresztül fennáll.

Az előbb elmondottakból tehát a vizsgálódási terület alatt elsősorban a horvátországi Krajinákat értjük, azaz az egykori katonai határőrvidék/ek területét a horvát-bosnyák határ mentén együtt azokkal a horvátországi területekkel, ahol a szerbség a közös Jugoszlávia megalakulását megelőzően is jelentősebb arányban (10% fölött) lakott. Bosznia-Hercegovina területének jelentős részét, ahol a hosszú oszmán korszak alatt az etnikai kontaktzónának egy speciális történelmi-etnikai metszete alakult és forrott ki horvát-szerb-bosnyák (vallásilag meghatározott) kontextusává a mai napig. A Vajdaság bizonyos részeit, elsősorban Szerémséget, Bácskának bizonyos nyugati és északi részeit és Montenegrónak a Bar és a Kotori-öböl, valamint egészen a horvát térbe nyúlóan a Dubrovnik menti tengerparti részét is egyfajta kontaktzónának tekintjük, bár ezek a területek teljesen más jellegűek a Krajináknál. Ezen kívül történetileg megemlítjük azokat a területeket is, melyek jelenleg nincsenek közvetlen kapcsolatban a lehatároltakkal, azonban magyar szemszögből fontos területek a probléma megértése szempontjából. Ezek pedig azok a dél-dunántúli, magyarországi területek, melyekben a mai napig találhatunk szerb és horvát szórványokat, meglehetősen közel egymáshoz, esetenként közvetlen kölcsönhatásban.

A jelen kutatásunkba azonban nem vesszük be a teljes itt megfogalmazott, lehatárolni próbált, egyes elemeiben mozaikszerűen megjelenő kontaktzóna terek vizsgálatát, ugyanis az szétfeszítené nem csak ennek, hanem sok hasonló munkának is a kereteit. E tanulmányban kiemelten a mai Horvátország területét érintő szerb-horvát kontaktzóna területeket elemeznénk. Azonban a történelmi elemzésben, melyben bemutatjuk e kontaktzóna kialakulásának folyamatait, érintjük mindegyik meghatározott területet.

A területet megfogalmazhatnánk úgy is, mint a keleti és a nyugati kereszténység balkáni ütközőzónáját, egy jelentős iszlám beékelődéssel – Bosznia „bosnyákjaival”. Azonban az iszlám vallási, majd később nemzeti tényező véleményünk szerint részben a kontaktzóna, ütközőzóna szerepe miatt alakult ki (a Bosznia problematikának összetettsége miatt külön fejezetet is szentelünk e témának).

Itt természetesen meg kell említeni azt a feloldhatatlannak tűnő problematikát, szakadékot, amely az említett területek államainak hivatalos történeti és geográfiai (elsősorban politikai, történeti-földrajzi) szakirodalmi, és gyakran hivatalos politikai álláspontjai között tátong, az utóbbi időben gyakran távolodó előjellel. Véleményünk nem párhuzamos egyik tudományos felfogással sem, ugyanis mindegyik tartalmaz kizáró, a másikat elutasító, etnocentrikus és politikai, hatalmi tényezők által motivált, mitológikus elemeket, melyek által véleményünk szerint értelmezhetetlen bármilyen kisebbségi lét, etnikai kontaktzóna lényege.

A vizsgálódás időkerete, annak kérdései

Az időkeret meghatározása nem kevesebb kérdést vet fel a területi keret lehatárolásánál, azonban mégis némileg könnyebb helyzetben vagyunk. A történeti elemzésben a szláv csoportok, törzsek Balkánra településének általánosan elfogadott VI–VII. századot vesszük alapul, kiindulópontként. Ezt talán általánosan elfogadott volta miatt nem is kell magyarázni (az ezt megelőző őstörténeti kutatások nem tartoznak szorosan az itt felvázolt problematikához).

Más a helyzet tanulmányunk gerincét alkotó, esettanulmánynak is nevezhető részével. Ebben igyekeztünk a modern statisztika és a történettudomány által ugyanúgy elfogadható sarokpontokat keresni, bár ezek, különösen a területet érintő statisztikai kategóriák képlékenysége miatt nem mindig mutatkoztak problémamentesnek.

Az 1945-ös kezdő időpont több szempontból kínálkozik elfogadhatónak, epohális mezsgyének. Egyrészt lezárja azt az időszakot, amelyet a háborús népességmozgások és az erőszakos cselekmények okoztak, nem egyszer külső tényezők által (német, olasz, magyar, megszállási területek és hatások). Illetve jelenti annak a korszaknak a kezdetét (a titói Jugoszlávia békében való megalakulását), amelyből számos általunk fontosnak ítélt és vizsgált folyamat elindult. Másrészt a statisztikai oldalról megközelítve, ha nem is a kategóriák állandósága és összehasonlíthatósága az 1945 utáni periódusban, de az azonos politikai-társadalmi kiindulópontja mindenképpen indokolja e kezdőpont meghatározását. Azonban, mint minden területi és időbeni folyamat, ez is összefüggésben áll az azt időben megelőző korszakokkal (a mi esetünkben a királyi Jugoszlávia 1918 és 1941 közötti időszakával, valamint a világháború bizonyos jelenségeivel), és azok valamilyen szintű folytatásának is tekinthetjük. Ugyanakkor egyik célja is a munkánknak az, hogy bemutassuk, mennyire állja meg a helyét ez a korszakváltó 1945-ös év, melyet egyébként a szakirodalomban is nagyon gyakran használnak korszakelválasztó céllal.

A másik időszak-kérdés a vizsgálódás végét jelentő határ által tevődik fel. Ezt a 2002 – 2004 közötti időszakra tesszük, amikor is megtörténtek azok a politikai és társadalmi változások, amelyek a Daytoni-békét követően megindítottak egyfajta új alapokon álló etnikai-társadalmi fejlődést, az új, még ha esetenként képlékenynek is tűnő politikai-társadalmi keretek között. Ezekben az években zajlódtak le az új politikai határokon belül azok a népszámlálások (bár még nem mindenhol, éppen politikai okokból), melyek már jelzik az új trendek, irányok meghatározottságát.

Természetesen egészen a napjainkig is fontos események zajlanak a területen és annak közvetlen környezetében, (mint alapvetőnek, történelminek nevezhető, korszakot meghatározó cselekmények, például Koszovó függetlenségének kikiáltása). Ezek nagyon jelentős változásokat is okozhatnak a számunkra kiemelten kezelt területen (sőt talán nem

merészség azt mondani, hogy világszerte is), azonban ezt már inkább jelen pillanatban aktuálpolitikai kérdésnek tekintjük, melynek kiforrása és kellő távolságból való megítélése még éveket fog igénybe venni. A 2002 – 2004-es évek és azok által lezárt háborús és a háborús cselekményeket közvetlenül követő történések azonban véleményünk szerint kiválóan mutatják azt a korszakzáró, illetve korszaknyitó kezdetet, amely Jugoszlávia felbomlását követően megindult egy újabb, úgy tűnik jelenleg békés korszaknak mondható fejlődési szakaszban, új határok mentén.

II. KUTATÁSI MÓDSZEREK, SZEMPONTOK

A vizsgálódás kulturális tényezői

Amikor a szerb, bosnyák és a horvát különbségeket és azonosságokat vizsgáljuk, el kell különítenünk azokat a kategóriákat, amelyek mentén e három etnikumot, népet, nemzetet elválasztjuk. Ezek a kategóriák a XIX. század óta, amióta beszélhetünk a déli-szlávok közötti nemzeti-ébredés megjelenéséről folyamatosan változnak, átértékelődnek, bővülnek és szűkülnek attól függően, hogy milyen politikai érdek, politikai korszak (integrációs vagy dezintegrációs) és történelmi pillanat szüli őket.

Ezek az elhatárolások különösen a XIX. és az azt megelőző századokban adnak segítséget, és számunkra fontos jellemzőket, választóvonalakat, azonban ezek nem helyettesíthetők be nemzeti kategória-ismérvként. Ugyanakkor modern statisztikák, és az azokban megjelenő nemzeti elköteleződés kategóriája kiegészítéseként a nyugat-balkáni nemzeti önmeghatározás két legfontosabb elemét, a vallást, és az azt követő nyelvi, nyelvi-dialektusbeli jelleget igyekeztünk táblázatba foglalni a következő módon (a mai nemzeti kategóriákhoz rendelve):

1. táblázat

A vallási és nyelvi jellegzetességek kapcsolata a nemzeti önmeghatározásban

	Szerb	Horvát	Bosnyák
Vallás	Görög ortodox (pravoszláv)	Római katolikus Görög katolikus	Muzulmán (Crkva bosanska)
Nyelv 1 – Dialektus	Što, torlák	Što, Ča Kaj	Što
Nyelv 2 – A „jat” reflexió	e-ző, ije-ző	e-ző, ije-ző, i-ző	ije-ző (i-ző)

Szerk. Végh A. 2008.

A táblázatba foglalt vallási és nyelvi kategóriák természetesen még mindig nem adnak problémamentes fogódzót. Az itt felmerülő problémák közül elsősorban a kontaktzóna jellegű területeken kialakult nyelvi dialektusok vallási konfesszió túli jellegére, nemzetfelettségére céloznánk, azonban ez a jelenség jó eszköz annak bemutatására is, milyen nehéz bizonyos esetekben a határok meghúzése, mennyi tudományos megközelítés lehetséges¹. A kategóriák kombinált alkalmazása már jelentősebben szűkít minden meghatározási kört, különösen, ha meghatározott földrajzi területen alkalmazzuk egyszerre az itt megadott kategóriákat. Így már olyan adatbázist kaphatunk, mely e munkának nem is a célja (vallási-, etnográfiai-, nyelvészeti térképezés).

¹ Nem beszélve a vallási kategóriák néhány az itt felvázolt rendszeren kívül eső jellegéről, mint a görög-katolikusok, a dervisek, bekhtasik, vagy történetileg nézve akár a bogumilnak nevezett boszniaiak a középkorban. E kérdésekkel, problematikákkal természetesen részletesebben is foglalkozunk munkánkban.

A statisztikai adatok

Már említettük bevezetőnkben a statisztikai módszerek alkalmazásának korlátait a különböző politikai jegyeket magukon viselő korszakok összehasonlításánál. Ennek a problematikának a megoldását orvosolhatjuk egyrészt több forrásinformáció bevonásával, összehasonlításával és egyidejű megjelenítésével. Ezeket a módszereket részben alkalmazzuk. Mivel célunk nem az általunk kutatott terület teljes statisztikai és történeti statisztikai irodalmának feltárása és bemutatása, hanem csak ezen adatok fejlődési tendenciát bemutató segítségének kihasználása (kivéve természetesen az 1945-öt követő korszakot), nem fogunk elmerülni a statisztika szántengerében. Statisztikai (népszámlálási, etnikai, területi népesség-összeírási adatokat) térképi ábrázolás felhasználására csak a részletesebben bemutatott második világháborút követő korszakra használjuk fel a területi etnikai statisztikai adatokat.

Itt szeretnénk konkrétan szólni néhány nehézségről a statisztikák kapcsán.

A kutatott területen a legújabb időben vannak még államalakulatok (és itt felsorolhatnánk akár mind a három államot, Szerbiát, Horvátországot de különösen Bosznia Hercegovinát), melyeknek a közelmúlt nemzeti konfliktusainak kezelésében speciális, politikailag motivált viszonyuk épült ki a népesség-összeírással és annak eredményével. Ennek legjobb esete Bosznia-Hercegovina, melyben 1991 óta, 17 éve nem volt népszámlálás, azonban volt egy területi struktúrákat alapjában átrendező háborús konfliktus. Természetesen, különösen a nemzetközi alapokból támogatott, helyszínen (Bosznia-Hercegovinában) lévő katonai és civil béketeremtő missziók tettek jelentős lépéseket e kialakult új területi struktúra megismerésére, és feltérképezésére, ezeket a kísérleteket távolról sem nevezhetjük kielégítőnek, azonban információértékűek.

A másik két említett országban a problematikát jelenleg nem az összeírások hiánya, hanem azok bizonyos nemzeti kategóriáinak kellő szint fölött lévő pozitív, vagy negatív motiváltsága okozza. Ezek a kérdések természetesen nem az adatok elvetésére, hanem esetleges átgondolására vezethetnek minket.

Területi lehatárolások és ábrázolási módszerek

Az etnikai, nemzeti jellegek térbeli bemutatásánál igyekeztünk a lehető legrészletesebb, mégis a formátumhoz igazított (nem térkép, és atlasz jellegű), a folyamatok ábrázolásában a célt szolgáló térképi ábrák megjelenítésében. Ebben a legjelentősebb problémát a fókuszterületünk politikai határainak permanens változása okozta. Ez kifejezetten abból a szempontból okozott kellemetlenségeket, hogy a kutatásunk területét elsősorban a jelenlegi Horvátország és Bosznia-Hercegovina államterületekre kivetítve tesszük meg az 1945-utáni fejezetekben. Természetesen a történeti kivetítések és elemzések mindig az adott történelmi pillanat, korszak alapján meghatározottak. Így például különösen nagy problémát okoz a XX. század első felében a jugoszláv statisztikák értelmezése, melyek az akkori, a történelmi határokat a legkevésbé figyelembe vevő belső területfelosztásban jelennek meg. A belső és külső határváltozások véleményünk szerint meglehetősen fontos elemei nemcsak a közigazgatási-földrajznak, hanem az etnikai-földrajznak is.

Térképtípusok, ábrázolásmódszertan

Munkánkban háromféle térképet használunk. Az első típust, melyet vázlat-térképnek neveznénk, elsősorban a történeti folyamatok, hatalmi, etnikai centrum-periféria viszonyok bemutatásánál használjuk. Ezt azért is indokoltnak tartjuk, mert a huszadik századot megelőző időkben az etnikai térképezés munkája olyan komoly munkát igényelne, mely figyelmünket elvonná a témáról és elsősorban történeti térképezéssel, és annak módszertanával kellene foglalkoznunk. A XX. századot megelőző időkben ezért a már elkészült történeti térképeket vettük alapul (elsősorban Kocsis Károly munkáit), nem tekintve feladatunknak azok korrekcióját vagy tökéletesítését.

A másik általunk használt térképtípust az egyes etnikumok területi eloszlásának és arányának a bemutatására használjuk. Mivel ezeken a térképeken csak egy etnikum térbeli elhelyezkedését ábrázoljuk, (egyszerű felületi – vonalas típusú térképekkel) ezek az előzőekhez hasonlóan fekete fehérek.

A harmadik térképtípus a Teleki-féle sávós és az egyszerű felületi vonalas térkép kombinációjából alakult ki. Ezek a színes térképek a többségi etnikum és a legnagyobb kisebbségi csoport viszonyát mutatja be, olyan módon, hogy domináns szín a többségit, amíg a váltószín a kisebbségit jelenti.

Ebben a típusban talán magyarázatra szorul a léptékkategóriák alkalmazása. Amennyiben a többségi etnikum aránya 35% és 55% között van ugyanúgy az 1:1 kombinációt alkalmaztuk. Természetesen így nagyon sok eltérő arány került egy jelzés alá, de célunk nem a precíz etnikai arányok megjelenítése, hanem az etnikai keveredés fokának a bemutatása volt. A többségi etnikum váltószínéként az esetben használtuk a legnagyobb kisebbség színkódját, amennyiben az elérte a 15%-ot. Amennyiben ezt a határt egy kisebbségi etnikum sem érte el egyenként, (csak összességében több kisebbségi etnikum) a többségi etnikum váltószínéként (35% és 85% között) az egyéb kategória színkódját (a szürkét) használtuk.

A térkép legkisebb megjelenített ábrázolt kategóriájaként a horvát és szerb nyelvekben općinának/opštinának nevezett járást, településközösséget használtuk. Ez részben egyszerűsítette feladatunkat (ugyanis kisebb formátumban is ábrázolható, mint a települési felbontás), másrészt pedig ez a kiterjedés mégis alkalmas mezo- és makro-szintű folyamatok ábrázolására. Természetesen ezekben az ábrázolási módszerekben követtük e területi struktúrák (općinák) változásának, átalakulásának folyamatát, amely éppen a megyerendszert (županija) kiépítő Horvátországban és az államigazgatásilag leginkább elaprózódó Bosznia-Hercegovinában volt a leginkább figyelemreméltó.

III: EREDMÉNYEK

A történeti folyamatok földrajzi hatásai; főbb csomópontok

Véleményünk szerint a szerb és horvát viszonyok valószínűleg a két etnikailag elválasztható szláv törzs balkáni megjelenése előtt is már léteztek, azonban a délkelet-európai szállásterületük elfoglalásával ez a viszony a mai napig, mai perspektívából különösen a XIX. század óta jelentős, és mindkét (a bosnyákkal együtt, mindhárom) nép számára kulcsfontosságúként értékelhető.

A bemutatott vizsgálódás jól feltárja, hogy a fókuszterületek (a megadott szempontrendszer szerint) hasonlóképpen reagáltak bizonyos társadalmi térfolyamatokra, annak ellenére, hogy az a terület eltérő etnikumú, vallási felekezeti és státuszú népessége, e folyamatoknak eltérő szereplője volt.

A horvátországi (és horvát-szerb kontaktzónán belüli) szerb kérdéskörnek a következő forró pontjait emelnénk ki, melyek egy etnikai, történeti-földrajzi elemzésben fontos sarokpontot jelentenek:

Hangsúlyoznánk a „vlah kérdés” fontosságát, amely e kontaktzóna kialakulásának alapjait adja. Megközelítésünkben a vlah kérdést a vlah-szerb evolúció mentén, a vlahok (romanizált balkáni őslakosok) folyamatos, a döntően ortodox vallásuk általi, XVI–XVII. századi szerbbé válása által magyarázzuk, de ezt csak a kutatási területünkön gondoljuk érvényes tézisnek.

A határörvidék problematikáját tekintve a politikai, etnikai mozgások bemutatásával láthatjuk hogyan vált - a vlahok-szerbek katonai és egyházi (ortodox) privilégiumai, és a Habsburgok politika törekvései által - a kutatott területünk egy valódi kontaktzónává. A

határőrvidéki speciális jogi és társadalmi rendszer az ott élő horvátokat és szerbeket inkább egybeforrasztotta, mint elválasztotta. Ezt láthatjuk a katonai rendszereken belül bemutatott történeti és társadalmi folyamatokban, amelyek a különbözőképpen induló és kibontakozó, azonban többször is párhuzamosan haladó nemzeti integrációs görbékben megmutatkozik. Az első konfliktushelyzeteket még a középkori jogrendi viták jelentették, azonban ezek nemzeti volta kétséges. Inkább kiemelendők tartjuk e történeti periódusból a konfesszionális, vallási alapú különbségek általi nézeteltéréseket, amelyek a későbbiekben tévesen nemzeti színezettel lettek felruházva. Ennek a vallási problematikának az egyik eleme a görög-katolicizmus (az uniátus) erőpróbája, amely e kontaktzónában kevés sikerrel járt, napjainkban már észrevehetően ennek az egyháznak a jelenléte.

A másik, területileg is elkülönülő fókuszterületünk Bosznia-Hercegovina. Ez a terület (később államalakulat) már megfogalmazása kezdetén magán viseli a kelet és nyugat, az ortodoxia és a nyugati kereszténység, a kontinentális és a mediterrán, az izolatív és integratív jellegek speciális keverékét. Ma már tudjuk, hogy inkább a katolikus nyugathoz, kevésbé viszont a bizánci kelethez, közelítő középkori Bosznia magáénak mondhat egy speciális fejlődési ívet, melyben az egyik legjellegzetesebb, legizgalmasabb és leginkább félreértett elem a Bosnyák (tévesen bogumil) egyház. Bár véleményünk szerint ez a vallási jelenség nem játszott semmilyen szerepet Bosznia-Hercegovina későbbi nemzeti fejlődésében, nagyon jól mutatja a terület átmenetiségét, kontaktzóna jellegét. Az Oszmán Birodalmon belüli ismét csak speciális fejlődési görbét tudhat magáénak Bosznia-Hercegovina. Az iszlám itteni térnyerésével kialakul a bosnyák, muzulmán nemzet ideológiai, vallási alapja, regionális öntudattal és jogi privilégiumokkal vegyítve. Ez a privilegizált jogi státusz elsősorban az iszlám híveire, kevésbé a pravoszláv egyházra érvényes, amíg a katolikusok jogi specifikumát a privilégium nélküliség adja. A hosszú időn keresztüli oszmán uralom, a már említett horvát határőrvidék tükörképeként kialakítja speciális, etnikai (vlah-szerb) jelleggel is rendelkező határvidékeit, ez később jelentős hatással bír a horvátországi kontaktzónára is.

A jelentősebb történeti-földrajzi korszakok hatása a kontaktzóna kialakulásában és etnikai összetételének változásában:

2. táblázat A kontaktzóna kialakulásának történeti földrajzi meghatározói a XV–XVIII. századig

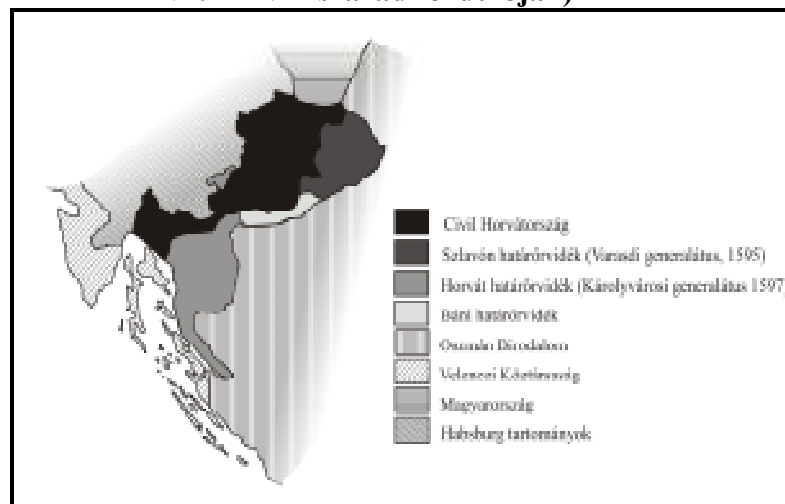
	Hatás	Területi megjelenése
Migrációk: szerb, vlah immigrációk, horvát emigráció.	Vlahok, szerbek megjelenése, horvát területek összeszűkülése.	Bosznia-Hercegovina, Horvátország.
Új vallási tényezők: Iszlám. Szerveződő és terjedő pravoszláv intézményrendszer. Görög katolikus.	Bosnyák nemzeti alap. A vlahok szerbbé válásának (utolsó) periódusa. Elhorvátosodó szerbek (vlahok), Szerb-pravoszláv felekezet csökkenés.	Bosznia-Hercegovina, XVII.századig Szlavónia, Dalmácia. A teljes kutatott terület. Horvát határörvidék, Dalmácia.
Nyelvi hatások: újstokáv dialektusterület növekedés.	Vlah nyelvi elszlávosodás befejeződése.	Az újstokáv dialektusok elterjedése a kaj, régi sto, és csakav dialektusok egykori területére.
Politikai hatások: Intenzív határváltozások, nagyhatalmi struktúra kiépülése.	Határvédelmi funkció megerősödése, privilegizált jogrendszerek kiépülése.	Határörvidék, Szlavónia, Bosznia-Hercegovina.

Szerk. Végh A. 2008.

Ebben az időszakban alakul ki a társadalmi térstruktúrákat képező elemek sokszínűsége, amely az etnikai kontaktzóna alapját is meghatározza a későbbiekben. Láthatjuk, hogy kontaktzóna alapjait adó átmeneti struktúrák száma és hatása nagy. Kiemelendő a vallási folyamatokban a magterületeket nem érintő folyamatok kontaktzóna béli szélesebb területi megjelenése (görög katolikuság, iszlám). A vallási identitás ebben az időben (és területünkön, akár az egész Balkánon a napjainkig) az elsődleges.

1. ábra

A szerb és horvát kontaktzóna kialakulásának területi keretei (horvát területek a XVI. – XVII század fordulóján)

Szerk: Végh A. 2008.

3. táblázat A kontaktzóna strukturális megszilárdulásának történeti földrajzi meghatározói a XVIII–XIX. századig

	Hatás	Területi megjelenése
Migrációk: szerb, német, magyar immigráció. Gazdasági emigráció tömegessé válása.	A bevándoroltak arányának emelkedése. A szerb és a horvát elem csökkenése.	Szlavónia, határőrvidék. Határőrvidék, Dalmácia.
Új vallási tényezők: Új vallási centrumok kiépülése a területen.	Vallási párharcok instrumentalizálódása	Dalmácia. Sremski Karlovci – szerb mitropolita új székhelye.
Nyelvi hatások: Az irodalmi nyelvek kialakulása, újstokáv dialektus további térnyerése.	Szerb nyelvi alapú nemzeteszmény terjedése.	A teljes vizsgált terület.
Politikai hatások: Nemzeti politikai mozgalmak megjelenése. Az Illírizmus, mint integratív identitás. Nagyhatalmi struktúra csak a korszak vége felé változik (Bosznia-Hercegovina).	A francia nagyhatalmiság rövid epizódja. Etnikai polarizálódás és integráció egy időben. Bosnyák regionalizmus megerősödése.	Dalmácia, Szávától délre eső határőrvidék. A teljes vizsgált terület. Bosznia-Hercegovina.

Szerk. Végh A. 2008.

Megszilárdulnak, majd jelentősen át is alakulnak az átmeneti struktúrák (határőrvidék felszámolása, Bosznia vallási sokszínűségének alakulása), bár nem az előbbi korszak jogi, társadalmi alapjain. Megjelenik a modern nemzeti eszme, amely majd a leírt kategóriák mentén igyekszik előremozdulni a kontaktzóna átmenti struktúráiban is, azonban ennek hatása itt más, mint a magterületeken (az etnikailag homogén Szerbia vagy egyes Horvát-Szlavón területek). A modern nacionalizmusoknak e területeken földrajzi és társadalmi akadályokat kell áthidalnia, részben ezeknek megfelelnie, melyek éppen e kontaktzóna jellegből adódnak. Megjelenik az integratív identitást hordozó politika.

2. ábra
A horvát területek a XVIII–XIX. század fordulóján
(számokkal jelölve a határövezredek)

Szerk: Végh A. 2008.

4. táblázat

A Kontaktzóna átalakulásának történeti földrajzi meghatározói a XX. kezdetén

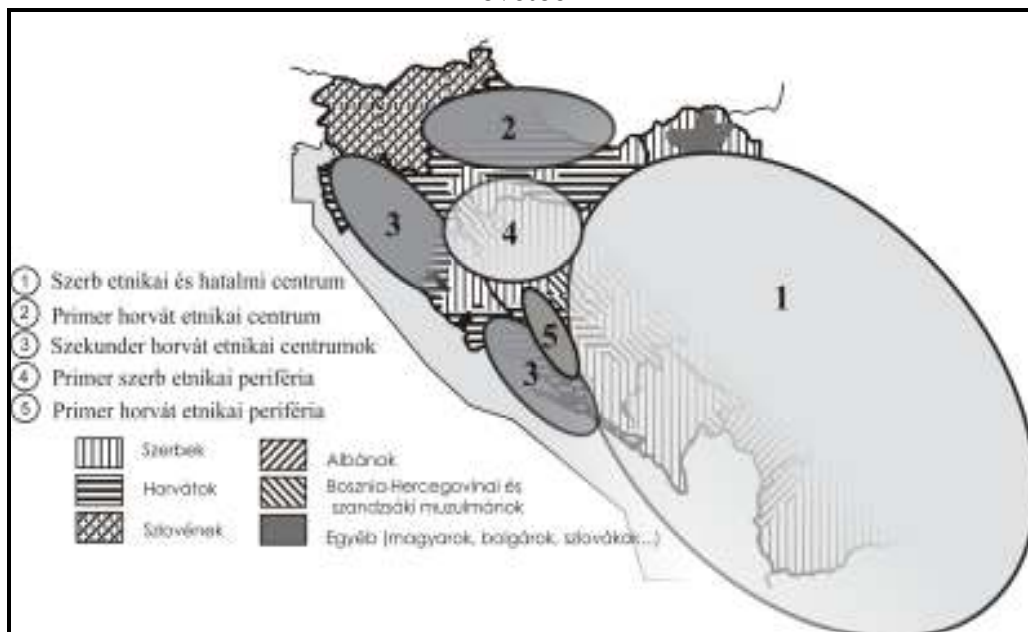
	Hatás	Területi megjelenés
Migrációk: A gazdasági emigráció felerősödése.	Horvát és szerb etnikum területének kis arányú változása, népsűrűség csökkenés a perifériákon.	Teljes kutatott terület, kiemelendő Dalmácia.
Politikai telepítések.	„Solunasi”, szerb csoport.	Szlavónia, Baranya.
Új vallási tényezők	-	-
Nyelvi hatások	A közös állam közös nyelvének térhódítása	Teljes kutatott terület.
Politikai hatások: egységes unitarista állam, az egységes nemzet igényével.	Jugoszláv, mint etnikai elem megjelenése.	A teljes kutatott terület.

Szerk. Végh A. 2008.

Az új, Jugoszláv tényező két különböző társadalmi háttérrel jelenik meg fókuszterületünkön, az első, a XIX. századi folytatásaként, a második pedig az új területi egység integratív jelentésével, ami magával hozza erősebb etnikai hatását is, de ez politikai cél is egyben. A vallási elem háttérbe szorul, a nyelvi pedig előtérbe kerül, bár fontosságuk a nemzeti önmeghatározásban még mindig a régi vallásalapúság mentén történik. Az új államalakulat (Jugoszlávia) egyben megszüli a nemzeti polarizáció legsúlyosabb formáját, amely gyökerénél fogva nem jellemző e kontaktzónákra. Ez párhuzamba hozható azzal, hogy először jelenik meg a kontaktzóna kialakulása óta olyan külső politikai erő, amely nem a kontaktzóna belső fejlődésének eredménye (ha regionálisan nem is domináns, állami szinten igen). E tendenciák a kontaktzóna irányultságát politikai síkon nem etnikai irányba (Demokrata – Parasztpárti koalíció) tolják el, de a megoldást ismét nem a regionális, hanem az állami szint kínálja (szerb-horvát kiegyezés).

3. ábra

A szerb és horvát etnikai centrum-periféria viszonyok az első világháborút követően

Szerk: Végh A. 2008.

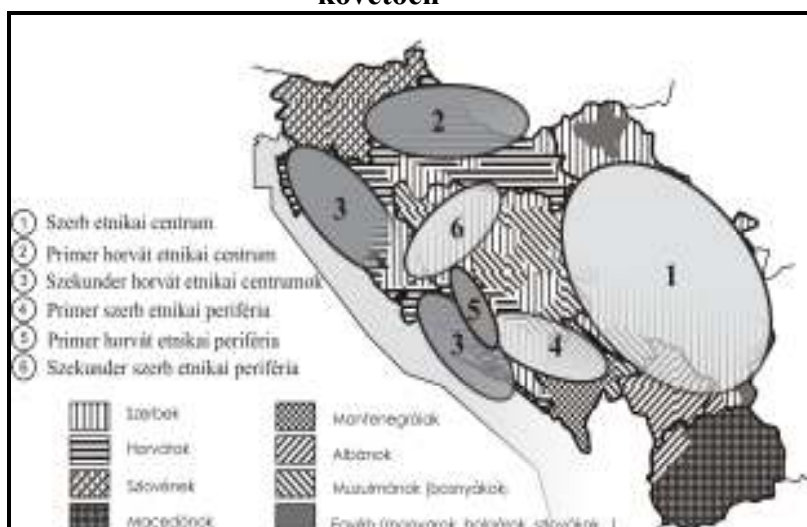
5. táblázat
A második világháború hatásaink rendszere kontaktzónában

	Hatás	Területi megjelenés
Migrációk: üldözések, az első nemzeti alapú népirtás/ok.	A szerb és bosnyák-muzulmán lakosság megritkulása.	Határőrvidék, Dél-nyugat Horvátország, Bosznia-Hercegovina.
Háború végén partizán terror, horvát emigráció.	A Horvát elem megritkulása	Elsősorban Kelet Hercegovina, Dalmácia
Német menekültáradat.	A német etnikum eltűnése.	Szlavónia, Baranya.
Új vallási tényezők: a horvát pravoszláv egyház létrehozása	-	Teljes kutatási terület
Nyelvi hatások: a horvát és szerb irodalmi nyelv erőteljes központi elválasztása, szóelemző helyesírás bevezetése a nagy-horvát államban.	Nem nagy mértékű.	Teljes kutatási terület.
Politikai hatások: Széteső jugoszláv politikai rendszer, a nagy-horvát állam létrejötte.	Bosznia muzulmánjainak horvátosítása, kis hatásfokkal.	Teljes kutatási terület.
A kommunista partizán mozgalom megjelenése és győzelme.	A nemzeti egység új politikai eszmében való megjelenítése, új integrális jugoszlavizmus alapjai.	

Szerk. Végh A. 2008.

A II. világháború idején mindegyik harcoló fél részéről egy teljesen új elem épül be a kontaktzóna történetébe, a népirtás, azaz az etnikai térszerkezet rövid idő alatti erőszakos, teljes mértékű megváltoztatása, homogenizációja. A háború végeztével, ezek a cselekmények megszűntek, de feltárásukra csak egyoldalúan került sor a mai napig is. A háború után megszerveződő új jugoszláv hatalom, új alapokon már a háború ideje alatt előveszi az internacionalista egyenlőségbe burkolt jugoszlavizmus eszményét.

4. ábra
A szerb és horvát etnikai centrum periféria viszonyok a második világháborút követően

Szerk: Végh A. 2008.

A horvát és szerb kontaktzóna kérdései a szocialista Jugoszlávián belül 1945–1991

Lehatárolások, korszakok:

1945 – 1952 a világháborút követő aktív migrációs időszak.

1952 – 1991 a lassú (békebeli, passzív) migrációs időszak:

-az „új jugoszlavizmus” megjelenése,

-az aktív külföldi vendégmunka hatásai (1960-1980),

-belső migrációs trendek állandósulása (etnikai homogenizáció),

-új nemzetek létrejötte (muzulmán, bosnyák).

**6. táblázat. Horvátország jelentősebb etnikai csoportjainak százalékos megoszlása
népszámlálásonként**

	1931 ²	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Horvátok	72,32	79,20	79,55	80,29	79,38	75,08	78,10
Szerbek	18,45	14,47	15,02	15,02	14,16	11,55	12,16
Muzulmánok	0,11	0,03	0,41	0,07	0,42	0,52	0,91
Jugoszlávok	-	-	-	0,37	1,90	8,24	2,22
Összes déli-szláv		93,70	94,98	95,75	95,86	95,39	94,19
Egyéb		6,30	5,02	4,25	4,14	4,61	5,81

Szerk: Végh A. 2006.

A szerbek arányának lassú csökkenése különösen a kontaktzóna területeit érintette érzékenyen, mivel e területek társadalmi-gazdasági fejlettsége alacsonyabb volt. A közös jugoszláv állam nem valódi regionalizmusban gondolkozott, hanem többségi nemzetekben, ami segítette az elvándorlást és az asszimilációt. A helyi (pl kontaktzónákat figyelembe vevő) megoldások helyett az államapparátus inkább a központi megoldásokat részesítette előnyben. A nemzeti szeparatizmustól való félelem a helyi kezdeményezéseknek nem kedvezett, különösen, ha azok nemzeti színezetűek voltak. Az etnikai kontaktzónák speciális megoldásait szinte csak az egymást kizáró nacionalista programok hangsúlyozták, bár megoldást nem kínáltak problémáira (Horvát tavasz, SANU Memorandum 1986). A századokkal ezelőtt kialakult kontaktzóna azonban nagyobb és gyors változások nélkül élte meg ezt a korszakot. Megoldatlan problémái azonban nem a klasszikus kontaktszerepet erősítették, amely az 1990-es krízissel a centrumok politikai instrumentumává vált.

Bosznia-Hercegovina helyzete és belső fejlődése, ha késéssel is, de meghozta azt a társadalmi fejlődési etapot, melyben a legnagyobb létszámú közössége elismert nemzetként fogalmazhatta meg önmagát. Ebben a folyamatban az államtér és a nemzet összekötése teljesen logikus lépés, azonban azt a multikulturalitás itt megakadályozta, nyitva hagyva a megoldás keresésére irányuló válaszokat. E nemzet megalakulásával és deklarálásával párhuzamosan kialakul egyfajta lassú területi átrendeződés, melynek elsődleges okozója a már említett tagköztársaságokon belüli migráció. Kialakul a bosnyák-muzulmán többség Bosznia-Hercegovina területén.

² Az 1931-es adatok becslült és számolt adatok, mivel területileg Horvátország akkor nem létezett ezekben a határaiban, statisztikailag ezért csak becslült és számolt értékekről beszélhetünk.

Bosznia-Hercegovinában a muzulmán-bosnyákok már részletezett erős regionális és vallási identitása egészen a XX. századig nem fejlődött a nemzeti integráció olyan jellegű útján, mint a horvátok (katolikusok) és a szerbek (ortodoxok) esetében. Ez a folyamat az Osztrák–Magyar Monarchiával egy időben indult meg részben Kállay Benjamin bosnyák nemzet-teremtési kísérletével. Ennek a folyamatnak a további fejlődéséhez a királyi Jugoszlávia időszakában nem voltak meg a szükséges társadalmi tényezők, mivel teljes Bosznia-Hercegovina területe nagyrészt a szerb (kisebb részt pedig a horvát) hatalmi érdek és etnikai zóna területéhez tartozott (és ebben az időszakban a legnagyobb vallási csoport valóban az ortodox volt lásd 7. táblázat, ill. 3. ábra).

A gyökeres változást az 1945-ben alakult „titói” Jugoszlávia nemzeti–regionalizációs politikája adta, és teremtette meg a modern muzulmán (később bosnyák) nemzetet.

7. táblázat
Bosznia és Hercegovina nemzetiségi összetétele és népsűrűsége a XX. századi népszámlálások alapján

	A népszámlálás éve								
	1910*	1921*	1931*	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Muzulmán	606.306	587.316	718.079	788.403	-	842.248	1.4824.30	1.630.033	1.902.956
Horvát	395.021	417.645	547.949	614.123	654.915	711.665	772.491	758.140	760.852
Szerb	817.206	817.224	1.028.139	1.136.116	1.264.270	1.406.057	1.393.148	1.320.738	1.366.104
Jugoszláv	-	-	-	-	891.250	275.883	43.796	32.6316	24.2682
Összlakosság	1.898.044	1.890.440	2.323.555	2.565.277	2.847.459	3.277.948	3.746.111	4.12.4256	4.377.033
Népsűrűség fő/km²	37,1	36,9	45,1	50,1	55,6	64,0	73,2	80,6	85,5

*-A vallási hovatartozás alapján (muzulmán-izlám hitet valló, szerb-pravoszláv, horvát-katolikus)

Forrás: Federalni statistički zavod, szerk. Végh A. 2004

Az 1945-től 1991-ig tartó jugoszláv időszakban Bosznia-Hercegovinában lejátszódik egy nagyon jelentős etnikai változás aminek az elemei:

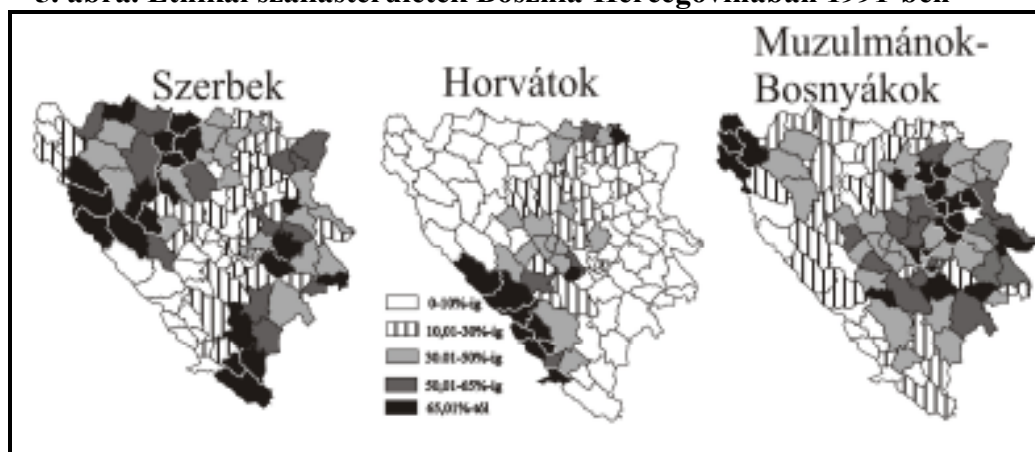
-A szerbek erőteljes Szerbiába, és horvátok jelentős Horvátországba való, dominánsan gazdasági indíttatású, vándorlása.

-A muzulmán-bosnyák nemzeti eszme megerősödése.

-A muzulmán-bosnyák nemzet nagyobb természetes szaporulatának és kisebb migrációs hajlandóságának eredményeképpen kvantitatívan 1971-re a legnagyobb boszniai etnikai csoporttá válása.

Ebben az időszakban a terület szerb–horvát kontaktzóna jellegét az a szerepe adta, amely a folyamatosan arányát veszítő bosznia-hercegovinai szerbek és horvátok által kiépült ütköző-zóna jelleg által jelent meg.

5. ábra. Etnikai szállásterületek Bosznia-Hercegovinában 1991-ben

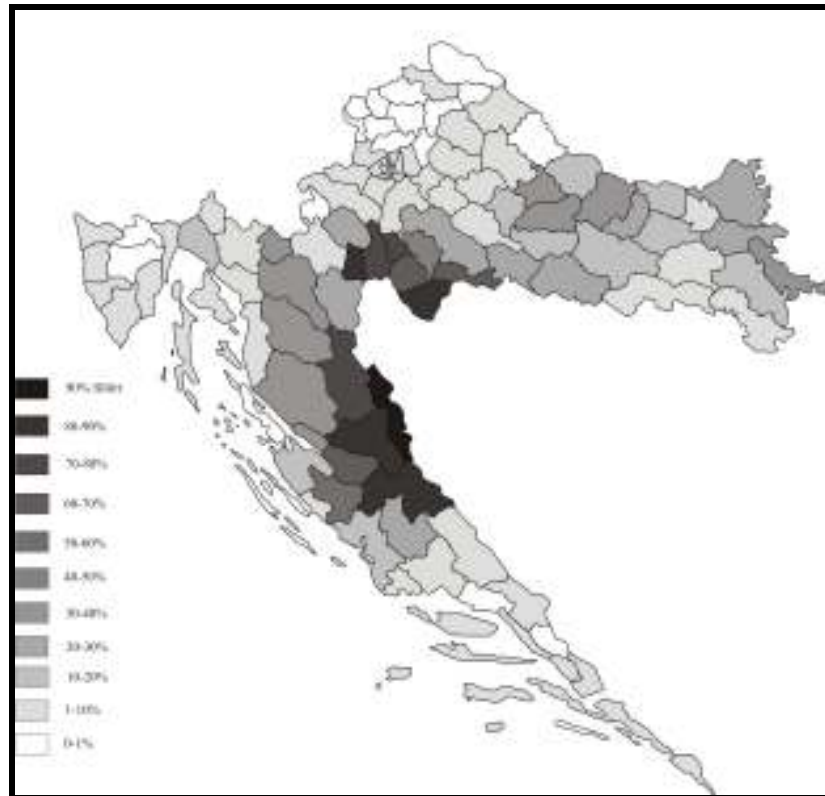

Szerk: Végh A. 2008.

Jugoszlávia szétesése és a kontaktzóna kvázi megszűnése Horvátország területén, a bosznia-hercegovinai etnikai szállásterület-módosulás

Az 1991-es népesség-összeírás még rögzítette fókuszterületünkön azt a szerb területi elhelyezkedést, melynek történeti kialakulását idáig részleteztük.

6. ábra. A horvátországi szerbek területi elhelyezkedése 1991-ben

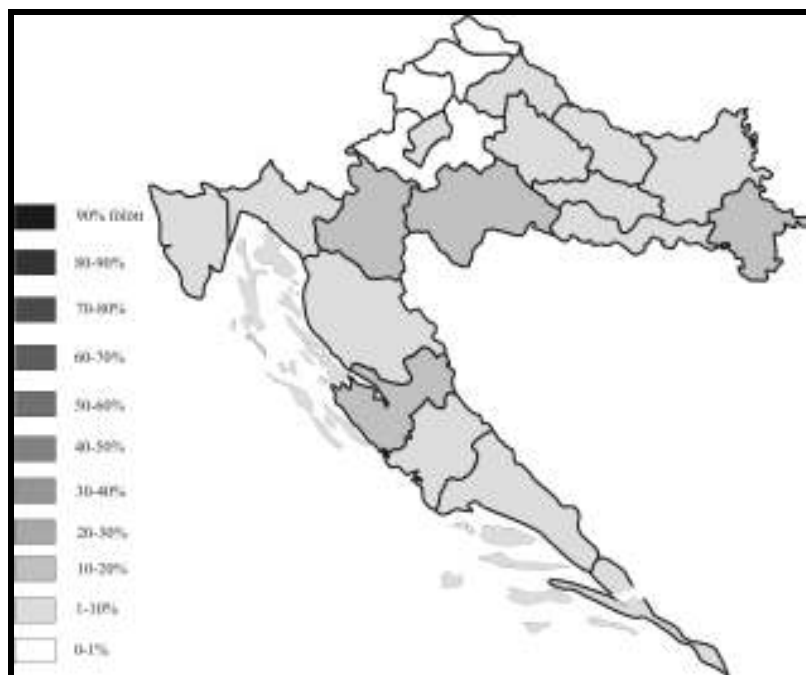

Szerk: Végh A. 2008.

Jugoszlávia szétesésének bár nem az egyetlen oka volt az etnikai, mégis az emberi sorsokban, és a társadalom-földrajzi változásokban ez játszotta a legnagyobb szerepet. A horvát-szerb kontaktzónában a második világháborús népiirtásokhoz hasonló események sorozata kezdődött meg mindegyik oldalon, elsősorban a szerbek által ellenőrzött Krajinák területén. E folyamatok hatására a horvát lakóság szinte teljesen eltűnt a szerb ellenőrzésű SAO Krajinák területéről. A szerbek száma is jelentősen megritkult a horvátok ellenőrzött területeken.

A következő nagy etnikai változást a szerbek által ellenőrzött területek ismételt, háborús cselekmények általi Horvát államtérbe integrálása hozta. Ez a folyamat a Krajinák és a nyugat-szlavón területeket jelentette, ahonnan a szerbek döntő többsége még az 1995 nyarán lebonyolított Oluja és Bljesak hadműveleteket megelőzőleg és annak eredményeképpen Bosznia-Hercegovina szerb ellenőrzésű területeire menekült. A Duna menti területeken ez a reintegrációs folyamat nem háborús esemény, hanem megállapodás, az erdői/erdut-i egyezmény által zajlott le. Így valójában a szerb Duna-mente lett az egyetlen olyan terület, amelyből a szerbek nem menekültek el tömegesen és többségük megőrizte háború előtti lakhelyét, bár jelentős elvándorlásra szinte 2002-ig, és részben később, itt is sor került. Ennek hatására alakult ki az a szerb etnikai arány és szállásterület, amelyet a 2001-es horvát népszámlálás rögzített

7. ábra A szerbek számának és arányának megváltozása a háborús cselekmények hatására, 2001-es állapot

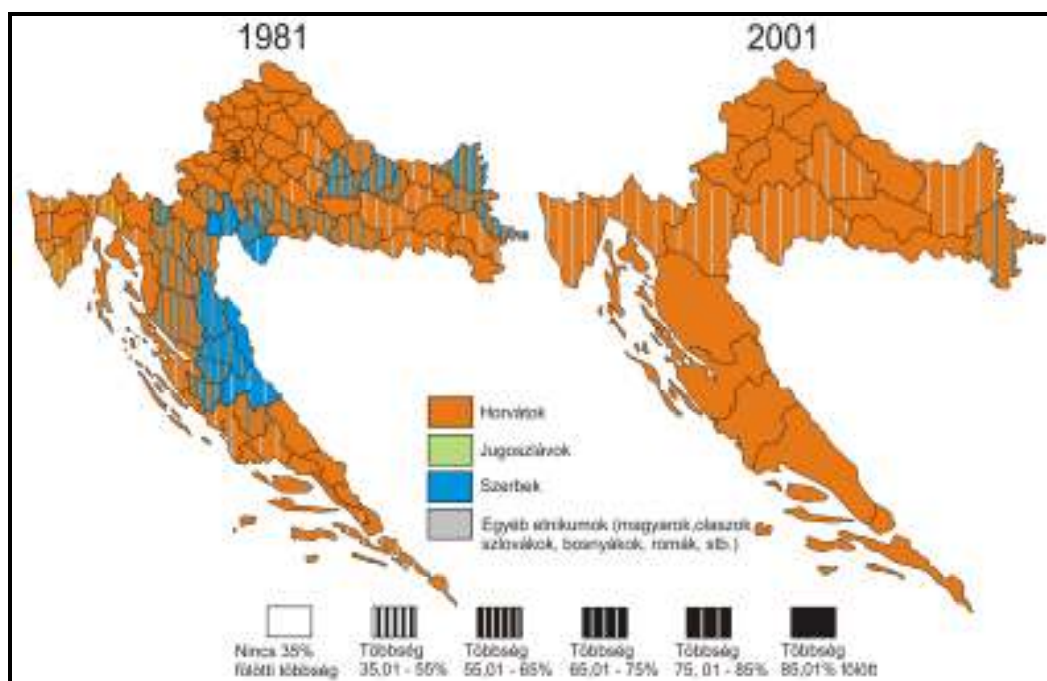

Szerk: Végh A. 2008.

A kontaktzónában történő változás különösen észrevehető, amennyiben összehasonlítjuk az etnikailag vegyes területek arányát a két időpontban. Ez részben adódik a területi struktúrák változásából, de jóval inkább a háborús időben történt lakosságcserekből és etnikai tisztogatásokból.

8. ábra A vegyes lakosságú területek eloszlása és etnikai arányai

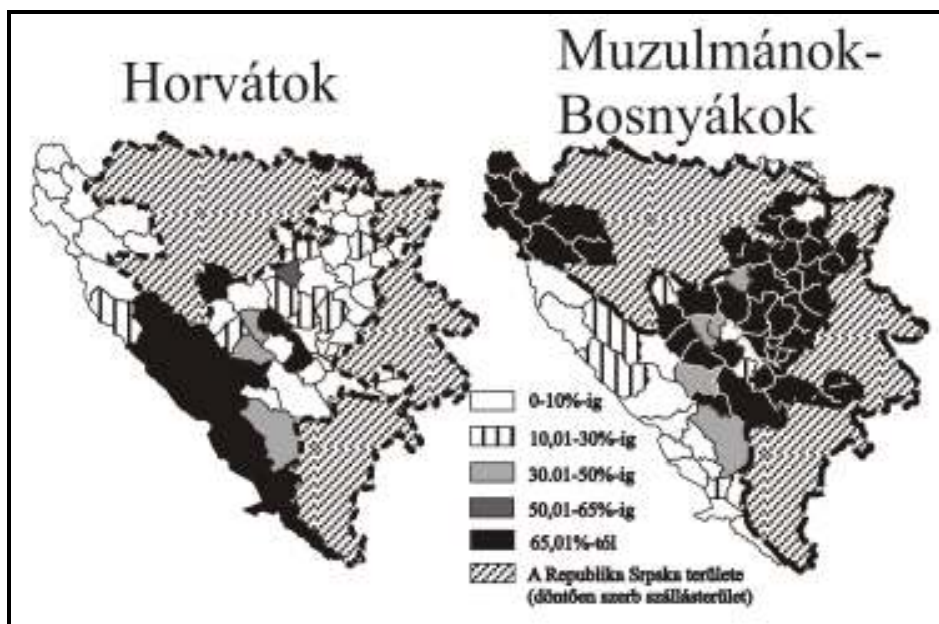
Horvátországban, 1981-ben

Szerk: Végh A. 2008.

Bosznia-Hercegovina területén az etnikai szállásterület változás létrehozott három egymástól jól elkülöníthető etnikai zónát, melyből a szerb terület politikai (belső entitási, gyakorlatilag frontvonalak menti, háborús eszközökkel elért) határokkal, amíg a másik kettő föderális-közigazgatási határok mentén (etnikailag többnyire tisztán horvát vagy bosnyák kantonok) elválasztott. Ez a két terület a Republika Srpska és a Federacija Bosne i Hercegovine.

9. ábra Etnikai szállásterületek Bosznia-Hercegovinában, 2003-ban

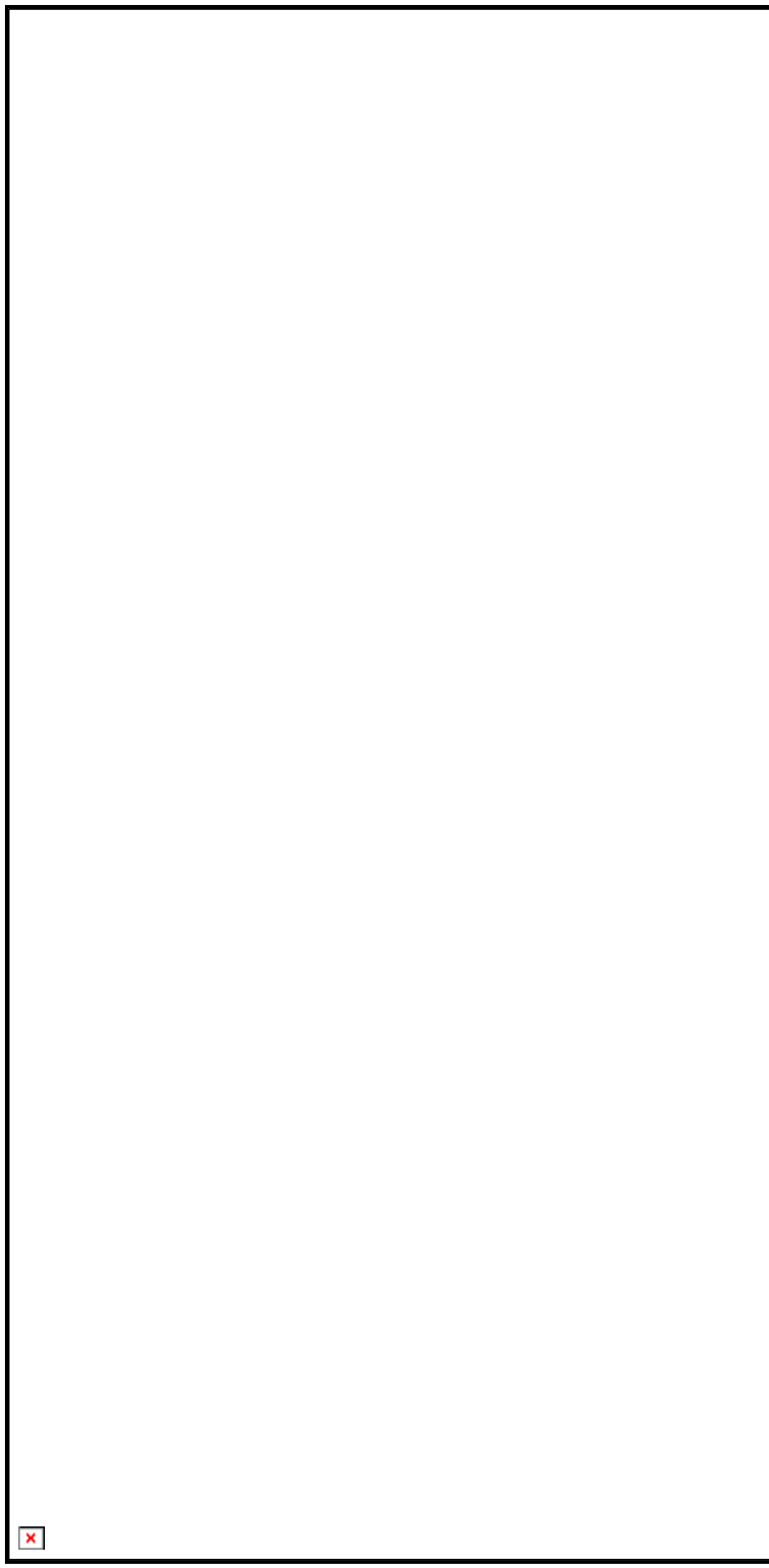
Szerk: Végh A. 2008.

Ezt a háború által kialakított új területi-etnikai szerkezetet a Daytoni békében támogatott kisebbségi visszatérések által sem sikerült enyhíteni, csupán egyes lokális szinteken.

E térstruktúra legnagyobb kérdései még nyitottak és a vizsgálódásunk szemszögéből kiemelten fontos, hogyan alakul a bosznia-hercegovinai horvát kantonok és Horvátország kapcsolata, valamint a muzulmán-bosnyák és horvát viszony. Ez mellett pedig kifejezetten izgalmas, hogy miként jelenik meg a kettős szerb szállásterület (a keleti - Drina mente és Kelet-Hercegovina, valamint a nyugati - boszniai Krajina) egysége, vagy különbözősége. Ugyanis a Zágrábhöz, mint centrumhoz természetes módon is közel lévő boszniai Krajina teljes elzárkózása a horvátországi terektől gazdasági szempontból nem logikus és kontraproduktív, a közeledés pedig létrehozhat egy újabb, ha nem is etnikai, de gazdasági közös érdekszférát Zágráb és Banja Luka között.

Az itt leírt folyamatok a horvát-szerb etnikai kontaktzónában nem elszigetelten jelentkező etnikai folyamatok voltak, hanem részei egy nagyobb dél-kelet európai nemzeti evolúciónak. Ebben a folyamatban a kontaktzónák nagy része eltűnt (Koszovó, Bosznia-Hercegovina, Vajdaság), ugyanakkor kialakultak újabb forró pontok (Macedónia, Montenegró), melyek a jövőben is aktuálisak tesznek minden etnikai földrajzi vizsgálatot az egykori Jugoszlávia területén. A disszertáció utolsó részeként összehasonlítjuk a horvát-szerb kontaktzónát más hasonló vegyes etnikumú speciális területtel. Az összehasonlítás során számos olyan párhuzam felfedezhető (szállásterületi, migrációs, közigazgatási) amely által a feltételezett magasabb struktúrát igazolni látjuk.

8. ábra A vegyes lakosságú területek eloszlása, etnikai arányai, és változásai a volt Jugoszlávia területén az elmúlt 20 évben

Szerk: Végh A. 2008.

IV. A Munka további irányai

-Olyan etnikai térképek számának és adatbázisának bővítése, amelyek egyértelműen megmutatják a kontaktzóna belső etnikai változásait.

-További statisztikai adatbázis bővítés ,feldolgozás, elemzés.

-Koncentrált területi esettanulmányok a kontaktzóna területén, „forró pontok” elemzése komparatív jelleggel.

-Magyarországi horvát és szerb csoportok kérdésköre és az ez által érintett területek etnikai kontaktzóna vizsgálata

-A Dél-Dunántúl, mint a szerb-horvát kontaktzóna magyarországi része.

-A magyarországi Duna-mente, Bácska és Maros-mente, mint a szerb-horvát kontaktzóna délvidéki történeti nyúlványai.

A Balkán területén lévő lehetséges kontaktzónák további vizsgálata és összehasonlítása:

A szerb-albán kontaktzóna, Koszovó problematikája.

A szerb-montenegrói kérdés kontaktzóna szerinti elemzése.

A goránok és torbesek, mint a macedón-albán etnikai terek érintkezésének szereplői

A szlavo-macedón problematika szerepe a görög-macedón konfliktusban.

Regionális és lokális terek kontaktzóna vizsgálata: Tetovo, Mosztár, Kosovska Mitrovica, Preševo völgy, Pirin Macedónia, totrlákok és sopok kérdése Kelet-Szerbiában.

Az albán államiság és a geg-toszk törzsek kettőssége, Közép-Albánia kontaktzóna kutatásának lehetőségének kérdései.

A PhD értekezés alapjául szolgáló publikációk:

VÉGH A. (2003): Uloga i mjesto manjinskih pograničnih veza u odnosu Slovenije i Mađarske. In: Obid, A. (ed.): Glasnik ZRS Koper – Mednarodna znanstvena konferenca. “Slovenija Po Letu 2004 – Mostisce med EU in Jugovozhodno Evropo”. Vol. 8/4. Univerza Na Primorskem, Koper, p. 67.

PAP N. – **VÉGH A.** (2004): A kisebbségi tényező vizsgálata és összehasonlítása a szlovén-magyar határ menti együttműködések rendszerében. In: Kupa L. – Gyurok J. (szerk.): Határ menti régiók és kisebbségek a 19-20. században. B&D Studio, Pécs, pp. 167–175.

REMÉNYI P. – **VÉGH A.** (2004): Tolna megye etnikai szerkezetének változásai a 19. századtól napjainkig – a német és a szerb kisebbség etnikai térváltozásának vizsgálata. In: Pap N. – Végh A. (szerk.): IV. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia, a Kárpát-medence politikai földrajza. Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék, Pécs, pp. 161–176.

VÉGH A. (2005): Bosznia-Hercegovina népességének kérdései 1945-től napjainkig. Balkán füzetek, No. 2. pp. 30–49.

REMÉNYI P. – **VÉGH A.** (2005): A Brčko körzet: megoldás vagy zsákutca? Balkán füzetek, No. 2. pp. 63–82.

REMÉNYI P. – **VÉGH A.** (2005): Az etnikai szerkezet történeti változásai a német és a szerb kisebbség etnikai térségváltozásának vizsgálata. In: Pap N. (szerk.): Terület és településfejlesztés Tolna megyében. Babits kiadó, Szekszárd, pp. 195–220.

REMÉNYI P. – **VÉGH A.** (2005): Régi, új, legújabb... Állam-, etnikai, közigazgatási határok, határmódosulások a volt Jugoszlávia területén. In: Gulyás L. – Baló T. (szerk.): Európai kihívások III. Szeged, pp. 238–242.

PAP N. – REMÉNYI P. – **VÉGH A.** (2005): A Brčkoi Körzet szerepe és jelentősége a háború utáni Boszniában. Szakmai Szemle, Katonai Biztonsági Hivatal tudományos tanácsának kiadványa, 2005/1. pp. 51–67.

VÉGH A. (2006): Horvátország 1945 utáni etnikai térszerkezet-változásai. Balkán füzetek, No. 4. pp. 42–56.

PAP N. – **VÉGH A.** (2006): Átalakuló mezőgazdaság a Balkánon. In: Pap N. (szerk.): Balatontól az Adriáig. Lomart, Pécs, pp. 171–180.

VÉGH A. (2006): A népesség etnikai képe a Drávától az Adriáig. In: Pap N. (szerk.): Balatontól az Adriáig. Lomart, Pécs, pp. 285–298.

REMÉNYI P. - **VÉGH A.** (2006): Az ezredforduló határkérdései, határváltozásai a Nyugat-Balkánon. Földrajzi Értesítő, LV. Évfolyam, 1–2. füzet, pp. 195–212.

A PhD értekezés alapjául szolgáló előadások:

PAP N. – VÉGH A. (2003): A kisebbségi tényező vizsgálata és összehasonlítása a szlovén-magyar határ menti együttműködések rendszerében. Határ menti régiók és kisebbségek a 19-20. században. Pécs, 2003. november 7–8.

PAP N. – REMÉNYI P. – VÉGH A. (2004): Brčkoi Körzet: Egy lehetséges út? A II. Magyar Földrajzi Konferencia. Szeged, 2004. szeptember 2–4.

REMÉNYI P. – VÉGH A. (2004): Tolna megye etnikai térszerkezetének alakulása különös tekintettel a szerb és a német kisebbségekre. IV. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia. Pécs, 2004. november 7–8.

Egyéb publikációk:

VÉGH A. (2003): Pap Norbert: Törésvonalak Dél-Európában. Tér és Társadalom, 17. évf. 2. pp. 147–148. Könyvismertetés.

PAP N. – VÉGH A. (2003): Uloga, Mjesto i mogucnosti mohacke male regije u jugozapadno-europskim odnosima madarske. In: Regionalno razvojna problematika Bosne i Hercegovine i Susjednih Zemalja u procesu priblizavanja evropskoj uniji. Universitet u Tuzlu, Tuzla, pp. 279 – 281.

VEGH. A. (2004): Zemljopisna rasprostranjenost gajdi i duda u Baranji u XX. stoljeću. Osiječki Zbornik 21, Muzej Slavonije, Osijek. pp. 239–247.

VÉGH A. (2004): A horvát anyanyelvi oktatás 50 éve Pécssett - Vonzáskörzeti vizsgálatok Pécs városának néhány horvát anyanyelvű intézményében. In. Reményi P. (szerk.): III. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia – Az integrálódó Európa politikai földrajza. Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék, Pécs, pp. 296–301.

PAP N. – VÉGH A. (2006): The institutional system and working experiences of Hungarian spatial development. In: Interdisciplinary Management Research II. JJ. Strossmayer University of Osijek, Osijek, pp. 47–71.

PAP N.– VÉGH A. (2006): Agriculture. In: Kocsis K. (ed.): Southeastern-Europe in Maps. MTA FKI, Budapest, pp. 97-106.